PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 18 / KIVONATOS JEGYZET

A viselkedést látod. Az okát következteted.

Attribúció és társas megismerés | 3 oldalas vizsgajegyzet

Nagy kérdés: hogyan következtetünk mások tetteiből azok okaira, szándékaira és személyiségére, és mi torzíthatja ezt a következtetést?

Történeti hely és alapfeltevés

Az 1950-es évektől az attribúciókutatás a hétköznapi oksági magyarázatot teszi vizsgálhatóvá. **Fritz Heider (1958)** szerint az ember a társas világot értelmező „naiv pszichológus”: tartós okokat keres a változó események mögött. A megközelítés a jelentést és a helyzet észlelését hangsúlyozza, nem csupán a megfigyelhető inger-válasz kapcsolatot.

Az 1960-1970-es években Jones, Davis, Kelley és Ross az ítéletalkotás modelljeit és torzulásait vizsgálják. Később a **társas megismerés** tágabb kerete a figyelmet, emlékezetet, kategorizációt és következtetést kapcsolja össze. **Susan Fiske és Shelley Taylor** e kutatási terület fontos rendszerezői; nem egyetlen új „iskola” alapítói.

Alapfogalmak: megfigyelésből magyarázat

Attribúció: ok tulajdonítása egy eseménynek vagy viselkedésnek. **Belső:** a személyhez kötött ok, például szándék, erőfeszítés vagy képesség. **Külső:** körülmény, feladatnehézség, mások viselkedése. A belső ok nem feltétlenül tartós személyiségvonás; a két okcsoport együtt is hathat. A tulajdonított ok nem automatikusan a valódi ok.

Saját példa: „Nem válaszolt” megfigyelés. „Nem érdeklem” szándékra/viszonyulásra vonatkozó következtetés. „Figyelmetlen ember” tartós vonás feltételezése. „Épp dolgozik” alternatív helyzeti magyarázat. Egyetlen elmaradt válasz nem dönti el, melyik helyes.

Jones és Davis (1965): korrespondens következtetés

A megfigyelő a **szándékos cselekvésből a neki megfelelő diszpozícióra** következtet. Támpont a választás szabadsága, a következmények ismerete és a cselekvés képessége. A társadalmilag elvárt viselkedés kevésbé árulkodó lehet, mint a szabadon választott, kevésbé elvárt tett.

Nem közös hatások: az alternatívák eltérő következményei segítenek megérteni a választást. Ha két állás bére azonos, de csak az egyik tesz lehetővé kutatást, ez az eltérés informatívabb a motivációról, mint a közös fizetés. Több eltérő előny esetén az indíték kevésbé egyértelmű. A modell elméleti keret, nem biztos „személyiségolvasás”.

Négy tengely: általános: figyelem, emlékezet, következtetés; személyiség: vonások és indítékok észlelése; fejlődés: szándék és felelősség megértésének alakulása; szociál: benyomások és csoportsémák.

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 18 / KIVONATOS JEGYZET

Milyen adatból lesz ok?

Kovariáció, korrespondencia és az ítélet kísérleti vizsgálata

Kelley (1973): a kovariáció elve

A megfigyelő azt keresi, mely lehetséges ok jelenlétével jár együtt a hatás. A modell több személyről, ingerről és alkalomról származó információ összevetését írja le; a hétköznapokban ezek gyakran hiányoznak.

TÁMPONT	KÉRDÉS: ANNA NEVET A HUMORISTA MŰSORÁN
Konszenzus	Mások is nevetnek ezen a humoristán?
Megkülönböztetettség (disztinktivitás)	Anna csak ezen a humoristán nevet, vagy sok másikon is?
Konzisztencia	Anna más alkalmakkor is nevet ugyanezen a humoristán?

Magas konszenzus + magas megkülönböztetettség + magas konzisztencia: a modellben inkább az ingerhez kötött magyarázat („a humorista mulatságos”). **Alacsony konszenzus + alacsony megkülönböztetettség + magas konzisztencia:** inkább személyi ok („Anna könnyen nevet”). **Alacsony konzisztencia:** az adott alkalom sajátosságai kerülnek előtérbe. Ezek következtetési minták, nem oksági bizonyítékok.

Ha nincs elég ismételt megfigyelés: oksági sémákra is támaszkodunk. **Leszámítolás:** egy ismert, elegendő alternatív ok csökkentheti a másik oknak tulajdonított szerepet; a kényszer például gyengítheti a szabad meggyőződésre vonatkozó következtetést. Kovariáció ≠ kontrollált kísérleti okság.

Jones és Harris (1967): a Castro-esszék

Eljárás: a résztvevők Fidel Castro mellett vagy ellen érvelő írás alapján becsülték meg a szerző valódi attitűdjét. A szerző álláspontját egyes feltételekben szabadon választottnak, másokban kijelöltnek mutatták be. **Mérés:** az esszéírónak tulajdonított attitűd.

Eredmény: a kijelölt álláspont is az írás irányába tolta az attitűdtulajdonítást. A megfigyelők tehát nem vették teljesen figyelembe a korlátozott választást. Ez nem azt jelenti, hogy mindenki teljesen figyelmen kívül hagyta a helyzetet. A manipuláció az ítéletet vizsgálta; nem az esszéíró valódi meggyőződésének változását.

Ross (1977): alapvető attribúciós hiba

A diszpozíciós magyarázat túlhangsúlyozása és a helyzeti tényezők alulsúlyozása mások viselkedésének értelmezésében. A **korrespondencia-torzítás** szűkebben a viselkedésnek megfelelő belső tulajdonság következtetésére utal akkor is, amikor a helyzeti korlát ezt gyengíti. A fogalmak átfednek, de nem minden használatuk azonos. A személyiségre következtetés önmagában nem hiba.

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 18 / KIVONATOS JEGYZET

A séma is beleszól

Kritikák, kapcsolódások és vizsgapontok

Séma: szervezett tudáskeret, amely segíti az információ kiválasztását és értelmezését, de elvárásaink felé is terelhet. A társas megismerés nem kizárólag hibák vizsgálata: a gyors következtetés sokszor hasznos (Fiske & Taylor, 2020).

Darley és Gross (1983): eltérő társadalmi hátterűnek bemutatott kislányról ugyanazt a vegyes teszteljesítményt látták. **Mérés:** képességértékelés. A kedvezőbb hátterűnek bemutatott gyermek magasabb értékelést kapott; a puszta háttérinformáció teljesítményvideó nélkül nem hozta ugyanezt a különbséget. Az elvárás az azonos bizonyíték értelmezését módosíthatta. A gyermek tényleges képessége nem változott: ez nem az önbeteljesítő jóslat viselkedéses bizonyítása.

Kritika és mai jelentőség: a klasszikus, gyakran hallgatói mintás feladatok nem fednek le minden kapcsolatot és kultúrát. A személy-helyzet kettősség leegyszerűsíthet összetett magyarázatokat. Malle (2006) 173 vizsgálat metaanalízisében nem talált általános támogatást a klasszikus cselekvő-megfigyelő aszimmetriára; a különbség feltételektől és mérési módtól függött. Ez nem cáfol minden attribúciós torzítást. Mai kapcsolatok: oktatási és munkahelyi értékelés, konfliktusok, előítélet és döntéshozatal.

Térkép: 17 (helyzet és viselkedés) → 18 → 19 (csoportközi viszonyok); fogalmi kapcsolat a 20-21. téma kognitív modelljeivel. Ez nem merev, egymást leváltó iskolasor.

Ne keverd össze!

Attribúció ≠ bizonyított ok. Belső ok ≠ mindig tartós vonás. Konzisztencia ≠ konszenzus. Alapvető attribúciós hiba ≠ cselekvő-megfigyelő aszimmetria. Séma ≠ szükségszerű tévedés. A helyzet megértése ≠ a tett helyeslése.

Vizsgán 30 másodpercben

Heider az embert hétköznapi oksági magyarázóként írja le. Jones és Davis a tettből diszpozícióra következtetést, Kelley a konszenzus, megkülönböztetettség és konzisztencia összevetését modellezi. Ross a helyzet alulsúlyozását hangsúlyozza. A társas megismerés azt is vizsgálja, hogyan alakítják sémáink az észlelést és az emlékezést.

Szakirodalom

Darley, J. M., & Gross, P. H. (1983). A hypothesis-confirming bias in labeling effects. *Journal of Personality and Social Psychology, 44*(1), 20-33. https://doi.org/10.1037/0022-3514.44.1.20

Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (2020). *Social cognition: From brains to culture* (4th ed.). SAGE. Kiadói könyvoldal

Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations.* Wiley. https://doi.org/10.1037/10628-000

Jones, E. E., & Davis, K. E. (1965). From acts to dispositions: The attribution process in person perception. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, pp. 219-266). Academic Press. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60107-0

Jones, E. E., & Harris, V. A. (1967). The attribution of attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology, 3*(1), 1-24. https://doi.org/10.1016/0022-1031(67)90034-0

Kelley, H. H. (1973). The processes of causal attribution. *American Psychologist, 28*(2), 107-128. https://doi.org/10.1037/h0034225

Malle, B. F. (2006). The actor-observer asymmetry in attribution: A (surprising) meta-analysis. *Psychological Bulletin, 132*(6), 895-919. https://doi.org/10.1037/0033-2909.132.6.895

Ross, L. (1977). The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 173-220). Academic Press. https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60357-3